

Larsson, Lars-Erik (1908-1986)

Svensk tonsättare, dirigent och pedagog

”En låt som aldrig spelas, den skämmer ut sin upphovsman” skaldade Povel Ramel i ”Håll musiken i gång”. Påståendet kan naturligtvis ifrågasättas; den seriöse tonsättaren har alltid fått brottas med valet mellan lyssnarkontakt och sannhet mot sig själv. I Lars-Erik Larssons fall verkar de två alternativen många gånger ha sammanfallit. Lars-Erik Larsson skrev i varje fall ovanligt många verk, som blev spelade mer än på uruppförandena. Kanske blev han rent av vår folkkäraste tonsättare. Han nådde också internationella framgångar.

Larsson föddes i Åkarp, en ort mellan Lund och Malmö. Efter organistexamen i Växjö 1924 studerade han 1925-29 vid Musikkonservatoriet i Stockholm och väckte redan under studietiden uppmärksamhet med flera kompositioner. 1929-30 studerade han i Wien och Leipzig för bl. a. Alban Berg. Lars-Erik Larsson fick en central ställning i svenskt musikliv som dirigent för radions kammarorkester 1937-53 och som styrelsemedlem i tonsättarföreningen 1939-63, men kanske framför allt genom sin anställning 1937-43 vid Radiotjänst, som vid denna tid hade stora folkbildningsambitioner. Han var också professor i komposition vid Musikhögskolan 1947-59.

Larsson skrev i början musik i romantisk/nationalromantisk stil. Under denna tid tillkom *En spelmans jordafärd* (1927) och *Symfoni nr 1* (1928). Efter studierna för Alban Berg radikaliserades hans stil i en kärvare riktning. *Sinfoniettan* op.10 (1932), som blev hans internationella genombrott är ett bra exempel på den nya stilen. Hans *10 tvåstämmiga stycken för piano* (1932) innehåller t.o.m. satser i tolvtonsteknik. Med *Konsertuvertyr* (1934) gör han succé på ISCM-festivalen 1936 i Barcelona.¹

De närmsta åren därefter ersattes kärvheten alltmera av en lättillgängligare nyklassicistisk stil. Anställningen vid Radiotjänst ledde till flera nykomponerade verk, ofta i en form som då var populär, den lyriska sviten, t.ex. *Dagens Stunder* (ur vilken *Pastoralsvit* avknoppades) och *Senhöstblad*, båda från 1938. Från denna tid härrör även *En vintersaga* (1937-38), som skrevs till Shakespeares komedi, när den framfördes som radiopjä. Epilog ur detta verk har blivit en stor publikfavorit. Den mycket älskade *Förklädd gud* (1940) tillkom i ett samarbete med kollegan på Radiotjänst, Hjalmar Gullberg.

Med *Cellokonserten* (1947) och *Musik för orkester* (1948-49) sker en ny radikalisering, nu mot en nyklassicism à la Hindemith. På 1950-talet skriver Larsson på beställning från Sveriges radio 12 *Consertino för soloinstrument och orkester*. Orkesterstämmorna var utformade för att kunna spelas av amatörorkestrar, men solostämman – för var och en av orkesterns blåsare och stråkar samt piano – kräver en skicklig solist. Flera av verken har blivit repertoarverk. I början av 1960-talet presenterade Larsson några verk i en egen tolvtonsteknik, *Adagio för stråkar*, *3 orkesterstycken* och *Orkestervariationer*. Därefter blev musiken åter mer lättillgänglig.

¹ ISCM är en förkortning av International Society for Contemporary Music.

En tonsättare som hade koltrasten som favoritkompositör, och som med ”otidsenlig” musik nådde ut till en stor lyssnarskara fick vara beredd på motstånd i vissa avantgarde-kretsar. Där kunde han kallas Lars-Erik Svensson för att ironisera över hans folkliga popularitet. Och musiken till 29 filmer låg honom också i fatet. Filmmusik hade låg status i dessa kretsar och att skriva sådan var att missbruka sin talang. Samtidigt hade Larsson synpunkter på många kollegers musik, även om det som finns dokumenterat i huvudsak härrör från åren 1933-37 när han arbetade som musiksribent i Lunds Dagblad. Berlioz, Liszt, Ravel, Stravinskij och Bartok hörde till dem vars musik från och till ogillades.² Men sådant hör nu en gång till människans natur; Tjajkovskij ogillade Brahms musik och Brahms ogillade Bruckners.

Intima miniatyrer op. 20

1. *Adagio* 2. *Allegro moderato* 3. *Andante sostenuto* 4. *Allegro*
1938

Larsson skrev sex verk för stråkkvartett, Stråkkvartett op. 9 (1932, ofullbordad), Intima miniatyrer op. 20 (1938), Stråkkvartett nr 1 op. 31 (1944), Stråkkvartett nr 2 op. 44 (*Quartetto alla serenata*, 1955), Stråkkvartett nr 3 op. 65 (1975) samt Allegro, en bearbetning av en sats ur den ofullbordade op. 9 (1956)

Senhöstblad var en lyrisk svit för recitation och stråkkvartett till text ur en prosadikt av Ola Hansson (1860-1925) med samma namn.³ Den lyriska sviten komponerades för Sveriges radio 1938 och bestod av sex korta satser. Fyra av dessa samlade han till dessa *Intima miniatyrer*. De fyra styckena ska tas för vad de är, små karaktärsstycken skapade för att passa till Ola Hanssons text. De har alltså inget mer än kvartettensemblen gemensamt med det som vi vanligen menar med en stråkkvartett.

Det första stycket har en vemodig stämning. För dem som förknippar höst med klagan och sorgmod är stycket kongenialt, Karlfeldts höst har det ingen likhet med.⁴ Uppbyggnaden är enkel, ett aaba-mönster. Tema a hörs omedelbart i förstaviolin:

Lika lågmält är det andra stycket om än i valstakt. Det har ABA-form. Efter fyra takters inledande ackompanjemang hörs huvudtemat i de sordinerade stråkarna. Cello spelar pizzicato:

² Carlhåkan Larsén, *Lars-Erik Larsson*, Kungl. Musikaliska Akademiens Skriftserie nr 115, Stockholm 2008. Larssons uppfattning om en del av dessa tonsättare skulle med tiden revideras.

³ Ola Hanssons dikt ingår i en diktsamling från 1885, *Notturmo*.

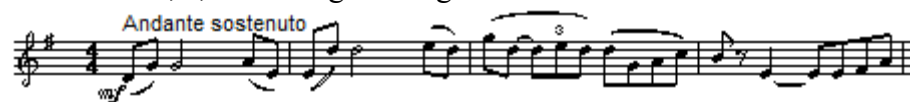
⁴ Erik Axel Karlfeldt, *Höstens vår*.

Något käckare är den reprisförsedda B-delen.

Första delen återkommer och avslutar.

Lyriken fortsätter i sats 3. Den har samma form som den första miniatyren. Huvudtemat, a, är i vanlig ordning anförtrott förstaviolin:

B-temat har likartad karaktär:

Sista miniatyren är längst och mest komplex och därför kanske mera lik en vanlig stråkkvartettsats än de tre föregående. Stämningen är också betydligt kärvare, vilket även taktarten 5/4 bidrar till. En introduktion om 4 takter i viola och cello spelar de åttondelsfraser som kanske först uppfattas som ackompanjemang, men som ska visa sig få stort utrymme i satsen. Violinerna presenterar sedan huvudtemat:

Som synes av notexemplet ovan fortsätter violinerna efter 4 takter med "ackompanjemang". Den inledande fjärdedelsfrasen har då flyttats över till viola och cello. Denna växling mellan olika stråkgrupper är typisk för verket.

Det något mera lyriska sidotemat hörs först endast i violinerna, vilket också bidrar till den ljusare stämningen.

Genomföringen är kort och intensiv och återtagningen något förkortad.